

ԶԱՔԱՐԻԱ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԶԱԳԵՑԻՒ

ՃԱՌԵՐԸ

Հեղինակ՝ Հայր Պողոս Վրդ. Ամանեան
Վեմետիկ - Սբ. Ղազար, 1995, էջ 545

Բանասիրական աշխարհին ծանօթ էին Զաքարիա Կաթողիկոսին ճառերու գոյութիւնը, սակայն առաջին անգամն է որ 14 ճառ միասին, քննական հրատարակութեամբ լոյս տեսան Մխիթարեան տպարանէն:

Հրատարակութեան հեղինակը գիտական աշխարհին ծանօթ՝ Հ. Պողոս Վրդ. Անանեանն է, որ անցեալին ուսումնասիրած եւ հրապարակ դրած է «Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռնադրութեան թուականը», «Վարժ Մեսրոպ Մաշտոցի», «Քրիստոնէութեան հետքեր Հայաստանի մէջ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն առաջ», «Քննութիւն հայ եկեղեցւոյ պատմութեան Ե. եւ Զ. դարերու շրջանին», ինչպէս նաեւ տասնեակներով բանասիրական լուրջ յօդուածներ, եւ ահա այսօր կը ներկայանայ նոր հատորով մը՝ «Զաքարիա Կաթողիկոս Զագեցի, Ճառք» տիտղոսով, որ Ս. Ղազարէն լոյս տեսած «Մատենադիրք Նախնեաց» շարքին 57րդ հատորն է:

Հեղինակը կը պատմէ թէ իր պատանեկութեան, հայ հին մատենադրութեան դասի ընթացքին, երբ ուսուցիչը, Հ. Կիւրեղ Վրդ. Քիպարեան, գովասանքով խօսած է Զաքարիայի ճառերուն հիւթեղ բովանդակութեան մասին, աւելցուցած է՝ ըսելով. «Դժբախտաբար մինչեւ այսօր հատորի մը մէջ չեն հաւաքուած անոնք»: Միտքը պահելով իր ուսուցիչին այս խօսքերը, Հ. Պողոս Վրդ. առաջադրած է օր մը կատարել անոր փափաքն ու երազը, եւ իբր հոգեւոր կտակ, ահա յիսուն եւ աւելի տարիներ ետք՝ կ'իրագործէ այս կարեւոր գործը, հանրութեան հրամցնելով աննման աշխատութիւն մը:

Գիրքը ունի 47 էջ Յառաջաբան, ուր հեղինակը կու տայ Զաքարիա Կաթողիկոսի անձին վերաբերեալ ծանօթութիւններ, գծելով անոր պատմական շրջանակը, որքան կարելի է քաղելով պատմական աղ-

բիրներէն՝ ապա կու տայ Հակիրճ ծանօթութիւն օգտագործած ձեռագիրներուն մասին, այն է՝ Ս. Ղազարէն՝ 12, Երեւանէն՝ 4, Երուսաղէմէն՝ 4, Վիէննայէն՝ 2 գրչագիր: Ապա կ'անցնի ներկայացնելու ճառերուն աստուածաբանական բովանդակութիւնը, թէ ինչ էր Զաքարիա Կաթողիկոսի քրիստոսաբանութիւնը, պատարագին եւ հաղորդութեան, Աստուածածնի, Եկեղեցւոյ եւ Ոսկին մասին ըմբռնումը, եւ հուսկ անդադառնալով մեծ Հայրապետին ճառերուն լեզուին եւ գործածած բառամթերքին՝ կ'աւարտէ Յառաջաբանը:

Կը յաջորդէ Զաքարիայի 14 ճառերու քննական բնագիրը (էջ 1-520), գեղեցիկ գրաբարով, եւ աստուածաբանական բովանդակութեամբ, այն է՝ Բրիստոսի Ծնունդը, Մկրտութիւնը, Ծաղկազարդը, Աւագ Շաբաթը, Զատիկը, Համբարձումը, Վերափոխումը, Եկեղեցին եւ Սուրբ Ոսկը:

Բայց ո՞վ է Զաքարիա Կաթողիկոս:

Ծնած է Կոտայք գաւառի Զաքք գիւղը. սրբակենցաղ վանական մը, որ 855ին կ'ընտրուի կաթողիկոս, եւ նոյն օրուան մէջ կը ձեռնադրուի սարկաւազ, արեղայ, եպիսկոպոս եւ կաթողիկոս: Մեր պատմութեան մէջ նման դէպք պատահած էր չորրորդ դարուն, յանձին Մեծն Ներսէս Պարթեւին:

Գիրքին հեղինակը կը գրէ. «Զաքարիա Կաթողիկոս զարգացած էր ուսման մէջ, ինչպէս կարելի է հետեւցնել իր ճառերէն. արդարեւ այս ճառերուն մէջ ան կը յայտնուի ծանօթ աստղագիտութեան, պատմութեան եւ գրական ա՛յլ գիտութիւններու. կարելի է նոյնիսկ ծանօթ եղած ըլլալ յունարէն լեզուին, քանի որ իր ճառերուն մէջ Յունան Նիկիոյ եպիսկոպոսին յունարէն գրածներէն օգտուած կը թուի ըլլալ»:

Մեր պատմագիրներուն համաձայն՝ 861ի Մեծ Պահլաւ խիստ ձմրան, ահաւոր երկրաշարժ մը կը պատահի, Դուին քաղաքը գրեթէ հիմնայատակ կը կործանի, եւ վերապրած ժողովուրդը կը մնայ հրապարակներու եւ փողոցներու մէջ: Յովհաննէս պատմիչ կը վկայէ Զաքարիա Կաթողիկոսի համար թէ «Սուրբ Հայրապետը, Զաքարիա, սրտագին աղօթքներով եւ պաղատանքներով, մշտնջենամուռնչ եւ աղերսալի խնդրուածքներով կը դիմէ բարեգութ Աստուծոյ», որպէսզի մխիթարէ իր տառապեալ ժողովուրդը:

858ին Բիւզանդիոյ պատրիարքական Աթոռը կը գրաւէ Փոտ, եւ Արեւելքի պատրիարքներուն նամակով կ'իմացնէ իր ընտրութիւնը: Կը գրէ նաեւ Հայոց Կաթողիկոսին, Զաքարիայի, հրաւիրելով զինքը եւ Հայ Եկեղեցին՝ որ ետ կենան եւտիքական աղանդէն եւ ընդունին Քաղկեդոնի ժողովը: Զաքարիա Կաթողիկոս կը պատասխանէ թէ Հայաստանեայց Եկեղեցին բնաւ երբեք չէ հետեւած Եւտիքէսի կամ անոր նմաններու աղանդին, աւելցնելով թէ «Մենք Գրիգոր Լուսաւորչի աշակերտ ենք»: Այս եւ ասոնց նման հարցեր քննելու համար, Զաքարիա

Շիրակաւանի մէջ կը գումարէ ժողով մը, եւ կը ջանայ իր բարեխառն եւ հայրապետական մեծ հոգիով թէ՛ տեղի չտալ եղբայրատեաց վէճերու եւ թէ՛ արդարացի կերպով պաշտպանել Հայ Եկեղեցւոյ սրբազան ու դարաւոր աւանդութիւնները:

22 տարի Զաքարիա կը մնայ կաթողիկոսական պաշտօնին վրայ. կը վախճանի 877ին:

Ներկայ հատորը, իր բովանդակութեան ճոխութեամբ, կու գայ նոր էջ մը բանալու հայ բանասիրական աշխարհէն ներս: Ասոր հետ միասին, այժմ մեր հայ վանքերը հոգեւոր գանձարան մը աւելի ունին իրենց ձեռքերուն մէջ՝ իբր սնունդ իրենց մտքին եւ հոգիին, նոյնը ջամբելու համար մեր ժողովուրդին: Բանասէրներ, որոնք միայն գոյութիւնը գիտէին նման ճառերու, ծածկուած հին մագաղաթներու մէջ, անոնց լոյս աշխարհ գալով՝ կարելիութիւնը կ'ունենան ընդարձակելու իրենց ուսումնասիրութիւնները, դիտելով անոր եկեղեցաբանական, կրօնական, լեզուական, գրական եւ ա՛յլ անկիւնները:

Հ. ՍԱՀԱԿ ՎՐԴ. ՃԵՄՃԵՄԵԱՆ